

kritikája] formájában történik – ha így volna, legfeljebb annyira válna gyakorlativá, mint, mondjuk, *A felvilágosodás dialektikája* –, hanem értelemszerűen a keresztény hagyomány közösségi, intézményi, rituális, nyelvi és még sokféle életműködésének kritikai önreflexiójaként is, amennyiben végső soron sem a reflexió eszközeiben, sem célirányaiban nem különíthető el egyértelműen a vallási és a profán szubsztancia. Amikor a teológus istenhit és társadalmi környezet viszonyán gondolkodik, akkor egyházának strukturális adottságairól és lehetőségeiről is gondolkodni kénytelen. Ha Metz „rendszeresen elutasította azt az értelmezést, mely szerint gondolkodása egyháztani problematikához kötődik” [111.], akkor ez a távolságtartás nem okvetlenül erénye nagyerejű látomásának, s ugyanígy Görfföl Tibor ösztönző teológiai eszmefuttatásaiban is elméleti deficitként jelentkezik, még ha az általa bejárt teológiai mélységek elsöre indokoltnak tüntetik is fel a csupán látszólag felszíni nehézségek megkerülését. [*Gondolat*]

MÁRTONFFY MARCELL

Szindbád főfelügyelő Nyugaton

CSABAI LÁSZLÓ: *INSPEKTOR SZINDBÁD*

Csabai László a Szindbád-univerzumot az új könyvében ott folytatja, ahol abbahagyta: immár a negyedik kötetben követhetjük nyomon a huszadik századdal egyidős nyomozó kalandjait. A történet a szokásos módon bivalyerős cliffhangerrel záruló előző könyv, a gigászi hosszúságú *Szindbád, a forradalmár* sztoriját rendkívül izgalmas irányban vezeti tovább. Élete legnagyobb dilemmája az 1956-os forradalommal érte utol a főhőst, aki – mint azt már az *Inspektor Szindbád* cím is sugallja – a disszidálás mellett döntött. Útja a Német Szövetségi Köztársaságba vezet, ahol néhány év kihagyás után vesszük fel vele újra a fonalat. Az olvasók szerencséjére Szindbád kalandos körülmények között ugyan, de folytathatja hivatását – noha éppen ezeknek a kalandos körülményeknek köszönhetjük a korábbiakhoz hasonlóan nyitott és a kíváncsiságot felcsigázó zárlatot a történet végén. Menekültként érkezik egy olyan országba, amit a menekültek emelnek fel éppen: a német gazdasági csoda valósággá válásának idején játszódik a cselekmény. Menekültek ügyeivel foglalkozik főfelügyelőként, egy menekült megölése ügyében nyomoz végig a könyvben: a menekültkérdés az egyik legfontosabb motívum ebben a regényben.

De hol helyezkedik el ebben a terebélyesedő szövegvilágban Csabai új regénye, mennyire illeszkedik az eddigi Szindbád-könyvek sorába, milyen a viszonya a szerző más műveivel? Hogy ezt megvizsgáljuk, érdemes röviden áttekinteni az eddigi életművet. Az elbeszélések laza füzéréként összeálló *Szindbád, a detektív* című kötet 2010-ben a *Hiéna reggelije* című 2006-os debütáló novellakötetben már megmutatott eszköztárat használta a klasszikus krimi műfaji sémáival ötvözve. Mindezt egy sorozat nyitódarabjához méltó lazasággal: ebben a kötetben ismerkedünk meg Szindbáddal, polgári nevén Schiffer Árpáddal, aki Bagdadban töltötte gyerekkorát, itt nevezték el Szindbádnak is. Ebben a kötetben a húszas-harmincas évek, a Horthy-kor-

szak Magyarország képezi azt a történelmi hátteret, ami Csabainál kiemelkedően fontos szerephez jut.

Minden írására igaz ez: a bűntények elbeszéléséhez feltárt, kiemelkedően árnyalt megfigyeléseken alapuló, érzékeny lélektani ábrázolás mellett ugyanolyan fontos, sőt néha talán még annál is fontosabb a különféle történelmi korok realiztikus, érezhetően jelentékeny kutatómunkával felhalmozott úgynevezett háttérnek felfestése. Szociológiai, politikatörténeti, szellemtörténeti, de akár urbanisztikai szempontból is rendkívül tanulságosak a szövegei, akár a Nyírségről, a jól láthatóan Nyíregyházáról mintázott, de vele mégsem azonosítható fiktív Nyárligetről, Szindbád otthonáról, akár később a Szovjetunió távoli városairól, akár az ötvenes évek Magyarországról van szó.

A 2013-as *Szindbád Szibériában* egy rejtélyes, álomszerűen távoli világba vezette főhősét, akit málenkij robotra visznek el, a lágeréletet is megtapasztalja, de végül a rabságból nyomozótudományának köszönhetően szabadul, és nyomozó lesz. A szerző az orosz kultúra szerelmeként ebben a könyvben is mindent elkövet, hogy a nagy orosz regények árnyékában bemutassa, megérezkeltesse ezt a világot, és ez összességében sikerül is neki. Persze találkozunk néhány nem túlságosan realiztikus fordulattal is, kezdve ott, hogyan válik Szindbád légernyikből nyomozóvá, de ezen nem érdemes fennakadnunk. És nem is hagyja a szöveg, mert sodró lendületével, izgalmas nyomozásaival, az olvashatóságot nem nagyon terhelő, mégis káprázatos méretű tudásanyaggal lenyűgözi az olvasót. A könyv méretei viszont jelzik, hogy a gondos szerkesztés ellenére a szerzőt néhol mégis magával ragadta a nagyregény igézete, itt-ott túlírtnak hat. Ez viszont szorosan összefügg a történetek építkezésével és a szerkesztésmóddal. Csabai két könyve is [*Száraz évszak*. Páros novellák, Magvető, 2014; *A vidék lelke*. Hármastörténetek, Magvető, 2019] valamelyik szereplő vagy motívum átfedésével egymáshoz illesztett novellákból [a szerző kedvelt szavaival: duovellákból és triovellákból] áll, a különálló szövegek összekapcsolásával játszik. Csabai Szindbád-könyvei is nagyjából hasonlóan épülnek fel a *Szindbád, a forradalmárig*: alapvetően novellisztikus sémából építkeznek, és a kisebb egységek – ezek volnának Szindbád esetei, nyomozásai – állnak össze egy regénnyé. Vagy „regénnyé”, hiszen a regényszerűség kritériumai valójában csak az *Inspektor Szindbád*-ban teljesülnek: az új könyvben egy gyilkosság áll a középpontban, ez a nyomozás a fősodor, és ebből ágaznak el a gyanúsítottak, gyanúba keveredők történetei. Akikről bár szépen sorban kiderül, hogy az aktuális bűntényben nem vettek részt, de saját kis bűneik, stiklijek remekül hajtják előre a történetet, még akkor is, ha ezek vakvágányok a nyomozás szempontjából. Vagyis Csabai sok eszköze és eljárása változatlan, ugyanakkor a szerkesztésmód lényegileg más, sokkal kompaktabb. A kisebb egységekből építkező, epizodikus elbeszélésmódot felváltotta egy regényszerűbb forma.

Az *Inspektor Szindbád* nagyrészt egy fiktív német városban, Aspenuban játszódik. [Sokatmondó egyébként, hogy ez a helynév nem teljesen fiktív, hiszen ilyen nevű falu létezik, igaz, a mai Lengyelország területén, Topolice néven. Talán nem véletlen ez a játék a fikció árnyalataival, hiszen a kelet-közép-európai népek huszadik századi történelmi traumáiról, így Lengyelország hányattatott sorsáról is sok szó esik a regényben.] A cselekmény beazonosítható ideje 1961: már épül a berlini fal, a [nyugat]német gazdasági csoda a háborús pusztítás után kezd kézzelfogható eredményeket produkálni. Szindbádnak éppúgy egy másik kultúrában kell helytáll-

nia, mint Szibériában. De az a távolság, ami az NSZK és a bokortanyákkal körülvett Nyárliiget, Magyarország világa között van, éppen a cselekmény történelmi idejében válik újra és végérvényesen áthatolhatatlanná, így azt mondhatjuk: most kerül a főhős a legtávolabb korábbi otthonától. Egy helyen az európai népek békés együttélésének lehetőségéről gondolkodik magában: „Most ezzel a párizsi meg római szerződéssel valami változni fog – próbál reménykedni. – Vagy nem. Mert mindig hirdették a nagy megegyezést, és mindig háború lett a vége. És ha a Nyugat mégis egyesül, annál inkább távolodik tőle a Kelet. Ami valójában Közép. Szindbád számára pedig: a lényeg. A Szövetségi Köztársaságban élő magyarként úgy érzi, *mintha önmagától távolodna, szakadna el.*” [180., kiemelés tőlem]

Ennek a távolságnak kulcsa pedig a szabadság. Szindbád soha nem élt még demokratikus berendezkedésű országban, sőt a diktatúrák különféle változataiban kellett működnie. Visszatérő ellentmondása ez az önmagára, szerepére, annak ellentmondásaira folyamatosan reflektáló Szindbád helyzetének: egyfajta éterien tiszta vágykép lebeg előtte a bűn üldözéséről, a bűnesetek felderítéséről, egyszersmind pontosan tisztában van azzal, egy kielezett situáció többféleképp is megítélhető morális szempontból. És bár a társadalom általában vett jobbításának szándéka, egyfajta klasszikus humanista, filantróp szemlélet nagyon is fontos eleme Csabai figurájának, végső soron a nyomozás számára a legfontosabb dolog a világon, a szenvedélye, élete értelme. Többször olvashatjuk fejtegetéseit arról, hogy a nyomozói munka szenvedélyének kielégítéséhez paradox módon neki van a leginkább szüksége bűnre, bűnözőkre. Szintén kedveli az egész társadalom szintjén megfogalmazott gondolatokat: „A nyomozót újra és újra, most is, magával ragadja az érzés, hogy egy pompásan kigondolt szervezet részeként, egy tökéletesen működő országban él. Aztán persze eszébe jut: egy tökéletes országban rá, bűnügyi detektívra nem is lenne szüksége.” [8.]

Az első ránézésre tökéletesen működő ország valóban sok tekintetben jól teljesít. A cselekmény idejének megválasztása lehetővé teszi, hogy a második világháború traumáit is részletekbe menően idézzék fel a szereplők, de a háború utáni „talpra állás”, az NSZK nagyrészt vendégmunkások által támogatott újjáépítése és gazdasági fellendülése, kulturális és történelmi megújulása is nagyon érzékletes példákon keresztül tűnik elénk. Emellett a másfél évtized alatt lezajlott gyökeres fordulat gyorsasága által okozott kognitív disszonanciát és az ebből fakadó zavarokat, félreértéseket, elszólásokat is nagy kedvvel ábrázolja Csabai, jó érzéssel rámutatva arra a drámai változásra, ami a náci Németország és a demokratikus, a náci múltnak elméletben teljesen hátat fordító, de azt még fel nem dolgozó társadalom között megtörtént. A regény folyamán újra és újra előkerül ez a téma különféle okfejtésekben, és a szerző implicit módon azt állítja, hogy az egymástól a propaganda szintjén homlokegyenest különböző politikai rendszerek valójában lényegüket és a mindennapi életet tekintve nem is különböznek olyan sokban egymástól. Minden rendszerben vannak ifjúsági szervezetek, hiszen a fiatalokat minden rezsim szeretné közvetlenül ellenőrizni vagy jobb esetben csak elérni, de persze egy Hitlerjugend-kirándulást felidézni nem túl ildomos – bár nyilván elnézik, ha kicsúszik az elátkozott, tabusított név valakinek a száján, hiszen valamiképp mindenki ott volt, és részt vett a náci Németország életében is.

Ez a másik lényeges visszatérő elem a szereplők beszélgetéseiben: az egyéni felelősség kérdése. Nem meglepő módon Csabai az önfelmentés megszámlálhatatlan

árnyalatát lefesti: nemcsak Hitlerrel és az egész második világháborúval, a zsidóüldözéssel, de általában az egyén belső erkölcsi tartásával kapcsolatban is. Az *Inspektor Szindbád* gerincét adó nyomozás során sok más bűnténybe, erkölcstelenségbe futnak bele véletlenül, és a főnyomozó ezek felgöngyölítésétől, ha túl messzire vezetne, eltekint. Titkolnivalója, stiklije általában mindenkinek van: Csabai fantáziája itt igazán szárnyal (lőimádó eponisták, önbetörést megkísérlő fatalep-tulajdonos, az autójába szerelmes csodabogár stb.). Szindbádnak magának is van takargatnivalója, noha szinte önhibáján kívül: menekültként magyarországi svábnak adta ki magát egy öt celebritásként felismerő volt magyar rendőr tanácsára, ezáltal lehetővé téve a gyors beilleszkedést a német rendőrségbe. Ugyanakkor azt kénytelen volt elhallgatni, hogy korábban a szovjet rendőrség kötelékében dolgozott – jóllehet a lágerből ez volt az egyetlen lehetősége kiszabadulni. Ez a nüansz végül lényegessé válik: egy magyar ügynök bukkan fel, aki megszarolja Szindbádot: az éppen zajló nyomozás lezárása után el kell hagynia az NSZK-t.

A már többször említett, a könyv cselekményét összefogó nyomozás egy gyilkossági ügy, egy Jonas Unger nevű férfit holtan találnak a Vadászkiút nevű fogadó közelében egy erdős területen, a város szélén, nem messze az áldozatnak otthont adó menekülttábortól. Jelentősebb pénzösszeg volt éppen nála, így sokan gyanúsak lehetnek, de a korábbi munkamódszerhez képest Szindbád többször indul el téves nyomon. Az áldozat feleségét követve még Barcelonába is eljut nyomozótársával, a memóriazavaros Hirsch felügyelővel, ahol még a magyar futballtörténeti vonatkozások is számottevőek. Mindez azonban jól mutatja: a szerző által a könyvbe zsúfolt tudásanyag néhol a valószerűség és a feszültség rovására megy. Egyébként is jól tesszük a Szindbád-könyvek olvasóiként, ha félretesszük a történetmesélés lélektani hitelessége iránti vágyunkat, hiszen sokszor fokozza a hihetlenségig figurái életrajzi fordulatait a szerző. Emellett valóban szinte beláthatatlan az az ismeretanyag, amit Csabai a regénybe ír a menekültek helyzetétől Bill Haley-n át a Hamburg–Barcelona BEK-elődöntőig és Gustav Gräser spirituális tanítómesterig. Deczki Sarolta így fogalmazta meg ezt az *Élet és Irodalomban* megjelent kritikájában (2021. október 1.): „Az olvasónak egy idő után az az érzése támadhat, hogy nem is annyira a tettes megtalálása a fontos ebben a regényben, hanem a korabeli Németország viszonyainak a bemutatása.” A megállapítással maximálisan egyetértve azt emelném ki, hogy ha a krimi műfajának lényegétől ezzel kicsit távolodik is a könyv, azért a gyilkos is lelepleződik, miközben a néhol valóban kevésbé szervesen kapcsolódó kitérők, kanyarok, odaszórt érdekességek valójában kiemelkedően izgalmas olvasmánnyá teszik a könyvet. Bizonyos rétegeiben lehetne stilsztikailag kidolgozottabb, például a dialógusok terén, de ezzel együtt is egy izgalmas és lebilincselő, emellett szórakoztató olvasmány.

Nagy kérdés, hogy merre vezethet tovább Szindbád útja, mert hogy vezetni fog, az biztos. Csabai László egy könyvheti beszélgetésen arról beszélt, már készül a következő könyv, de a helyszínt nem árulta el. Régóta szurkolok azért, hogy a késő Kádár-korszakot is ugyanolyan erudícióval megírt krimiben dolgozza fel a szerző, mint az '56 előtti éveket, Szibériát vagy most az NSZK-t. Remélem, hazatér még a nyomozó öregkorára Magyarországra, és ki tudja, kis szerencsével talán még a rendszerváltás körül is felbukkanhat. (Magvető)

POGRÁNYI PÉTER